

فصلنامه علمی - تخصصی فرهنگ پژوهش

شماره ۱۸، تابستان ۱۳۹۳، ویژه علوم سیاسی

انقلاب‌های عربی و فرصت‌های آن برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

تاریخ دریافت: ۹۳/۶/۲۵ تاریخ تأیید: ۹۳/۱۰/۱۱

هادی ترکی *

چکیده

موضوع مقاله حاضر، «انقلاب‌های عربی و فرصت‌های آن برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» است که با روش توصیفی-تحلیلی به آن پرداخته شده است. هر یک از این جنبش‌ها برای تبدیل به انقلاب سیاسی-اجتماعی واقعی، نیازمند تغییرات بنیادی است. انقلاب‌های عربی باعث یکسری تحولات بنیادی در منطقه شده است. این تحولات فرصت‌هایی را برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد کرده است. فرصت‌هایی مانند: سقوط دولت‌های استبدادی، ظهور دولت‌های جدید و بهبود روابط با ایران، دولت‌سازی و ایجاد توازن جدید قدرت در منطقه. ایران می‌تواند از این فرصت‌های به دست آمده برای کمک به این کشورها و شکل دادن به نظم نوین منطقه‌ای استفاده کند. ایران می‌تواند در بحث دولت‌سازی با احزاب و گروه‌های همسو، تعامل سازنده ایجاد و برقرار کند و تجربیات خود را در اختیار این کشورها قرار دهد و در آخر امر اینکه از فرصت به دست آمده در منطقه استفاده نماید و پی‌گیر اهداف سیاست خارجی در منطقه باشد.

واژه‌های کلیدی: فرصت‌ها، دولت‌سازی، سقوط و بهبود روابط

* کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم ع

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

در ابتدا به زمینه‌های انقلاب در کشورهای عربی و سپس به فرصت‌های به دست آمده از این انقلاب‌ها می‌پردازیم و در آخر امر نتیجه گیری می‌کنیم.

زمینه‌های پیدایش انقلاب در کشورهای عربی

عوامل و متغیرهای متعدد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی باعث قیام مردم در کشورهای عربی گردید در اینجا زمینه‌ها را بصورت خلاصه در کشورهای تونس مصر و لیبی بیان می‌نماییم.

الف. تونس

تونس نسبت به شرایط و پتانسیل خود با بقیه کشورها موقعیت جالبی دارد چنانچه ژاک شیراک رئیس جمهور سابق فرانسه، برای رشد اقتصادی تونس لقب معجزه اقتصادی داده است. البته این معجزه نامتوازن بوده است (حسینی، ۱۳۹۰، ص ۱۹۱).

در نتیجه بیکاری و فقر در جامعه روز به روز بیشتر می‌شد و با توجه به توقع مردم نسبت به توسعه و سواستفاده و سو مدیریت حاکمان که خود باعث شکاف اقتصادی در بین جامعه شده است زمینه ساز انقلاب گردید.

دولت تونس در پنج دهه گذشته تقریباً به هیچ سازمان مردم نهادی اجازه رشد و بالندگی نداد و احزاب و جمعیت‌های مستقل در این کشور اجازه فعالیت نیافتند.

یکی از مطالبات مردم تونس داشتن آزادی، انجام شعائر دینی و مذهبی بود. در این کشور مردم از نماز جماعت و مراسم دینی واقعی محروم بودند و مردان برای داشتن محاسن و زنان برای داشتن حجاب کامل در تنگنا قرار داشتند (همان، ص ۸۲).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تبعید و تبعیض قائل شدن با رهبران دینی؛ ۷. نبود پایگاه‌های مردمی در جامعه (ضعف جامعه مدنی)؛ ۸. روحیه آزادی‌خواهی انقلابیون؛ ۹. عدالت‌خواهی انقلابیون؛ ۱۰. تبعیض طبقاتی.

ب. مصر

مصر از دیدگاه سیاسی و فرهنگی یکی از مهم‌ترین کشورها در جهان عرب و خاورمیانه است و بسیاری از شهروندان مصری به ریاست سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای رسیده‌اند و دانشگاه الازهر مصر مهم‌ترین مرکز علمی اهل سنت محسوب می‌شود.

کشور مصر با توجه به تمدن و فرهنگی بالایی که دارد ملتش بیشتر از نظر سیاسی نسبت به دیگر عوامل از جمله فرهنگی و اقتصادی در مضیقه بوده‌اند.

کشور مصر در استقرار نظام مردم‌سالاری در دوران جدید با موانع بسیار دیگری مواجه است، موانعی که از یک سو ریشه در شرایط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی کشور دارد و از سوی دیگر حاصل شرایطی است که بر کشورهای خاورمیانه به صورت عام و بر مملکت عربی به صورت خاص حاکم است. بیشتر صاحب‌نظران سیاسی مصر عموماً بر سلطه نسبی دولت در تاریخ این کشور تأکید دارند.

به دنبال مرگ ناصر در سال ۲۸ سپتامبر ۱۹۷۰ سادات که از نزدیکان ناصر و از اولین گروه افسران آزاد بود و به قدرت رسید. سادات قدرت خود را با ابطال مفاد قانون اساسی که انتخاب دوباره او را به ریاست جمهوری به یک دوره شش سال محدود می‌ساخت از راه همه‌پرسی در می ۱۹۸۰ بیشتر تقویت کرد. به دنبال قتل سادات در اکتبر ۱۹۸۱ مجلس مصر، حسنی مبارک معاون وی را به عنوان جانشین سادات تعیین کرد. نوآوری او اصلاحیه ۱۹۸۳ بر قانون انتخابات ۱۹۷۲ بود که یک نظام کاملاً جدید نمایندگی را برقرار می‌کرد (خادمی، ۱۳۹۱،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فرصت‌های ایجاد شده از انقلاب‌های عربی

۱. سقوط دولت‌های استبدادی (سلطنتی)

سلطنت یا پادشاهی، شکلی است از نظام حکومت که در آن رئیس کشور عنوان پادشاه یا ملکه (یا معادل‌های آن‌ها مثل قیصر، تزار، خاقان، شاهنشاه) دارد. این عنوان معنای خاص نمادی دارد. ارسطو سلطنت را فرمانروایی یک نفره تعریف می‌کند و یکه سالاری (تیرانی) را صورت فاسد آن می‌شمرد. معمولاً جانشینی ارثی را صفت ویژه‌ی نظام پادشاهی می‌دانند اما پادشاهی ممکن است انتخابی باشد یا روا باشد که شاه جانشین خود را آزادانه تعیین کند و یا با فال‌زنی یا قرعه شاه را انتخاب کنند (آشوری، ۱۳۸۶، ص ۲۰۱-۲۰۲).

تونس، مصر و لیبی از جمله کشورهایی بودند که دارای حکومت‌های استبدادی بوده هرچند حاکمان آن مدعی دموکراسی بودند.

سقوط دولت‌های استبدادی در کشورهای مصر، تونس و لیبی از فرصت‌هایی است که ایران با توجه به اینکه کشوری مردمی است می‌تواند در این کشورها اثرگذار و روابط خود را با این کشورها را به صورت جدی پی‌گیر باشد. ایران اسلامی پیش‌قراول حکومت مردمی و اسلامی در منطقه است و از آنجا مردم این کشورها مسلمان هستند، خواستار حکومت مردمی و اسلامی‌اند و می‌تواند وجه اشتراک مناسبی برای تحکیم روابط ایران با این کشورها باشد.

۲. ظهور دولت‌های جدید و بهبود روابط با ایران

الف. روابط ایران با تونس

روابط سیاسی میان ایران و تونس در طول دوره گذشته از سطح چندان بالایی برخوردار نبوده به طوری که روابط میان دو کشور از سال ۱۳۶۶ تا سال ۱۳۶۹ به طور کامل قطع بود و

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

همچنین دیدار آیت‌الله تسخیری با رییس دانشگاه زیتونیه را نیز باید مدنظر داشت که در آن دیدار (آیت‌الله تسخیری نیز با بیان اینکه تمامی مذاهب اسلامی مخالف تکفیرند اختلاف در غیر اصول را امری عادی و مبتنی بر اجتهاد دانست (رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی، www.icro.ir، ۱۹ بهمن سال ۱۳۹۲).

حضور دکتر لاریجانی رییس مجلس شورای اسلامی ایران در تونس و سخنرانی در مجلس تونس خود نیز قابل‌تعمل است. همچنین در این دیدار آقای لاریجانی با رئیس مجلس عراق، رئیس مجلس تونس، رئیس جمهور تونس دیدار با راشد الغنوشی رئیس حزب النهضه دیدار و گفتگو کرد. (لاریجانی در مراسم جشن تصویب قانون اساسی تونس، ۱۸ بهمن ۱۳۹۲، icana.ir). همچنین در سخنرانی که لاریجانی در مجلس تونس داشت و خبرها حاکی از عذر خواهی رییس جمهور تونس در مقابل آمریکا بوده است که رییس جمهور تونس این خبر را تکذیب نموده بود (به دلیل سخنرانی «لاریجانی» از آمریکا عذر خواهی نکردیم، ۲۲ بهمن ۱۳۹۲، farsnews.com).

همچنین فرصتی که غافل نبودن از آن می‌تواند موثر باشد وجود گروه‌هایی در تونس که علیه افراط‌گرایی و سلفی‌گری هستند. احزاب قوی و با سابقه‌ای که رهبرانش در زندان‌های بن‌علی چند سالی را سپری کرده‌اند و برای ایران می‌تواند نقش یک گروه موثر را داشته باشند. یکی از این جریانات جنبش النهضه (حزب حاکم) است (<http://fa.bidarieslami.com>) چهارشنبه ۲۵ اردیبهشت ۱۳۹۲).

همچنین غافل نماندن از اعتراض‌هایی که علیه کشورهای مانند عربستان و قطر در تونس اتفاق می‌افتد خود حاکی از تفکر جدید و موثری است که ملت تونس به آن توجه دارند. یکی از این موارد تظاهرات تونسی‌ها علیه دخالت‌های عربستان و قطر در شهر تونس است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

انقلاب، روابط تهران با قاهره در اعتراض به انعقاد این معاهده قطع شد (تاریخچه روابط ایران و مصر/ <http://www.asriran.com> سایت تحلیلی عصر ایران ۲۵ اردیبهشت ۱۳۸۶).

روابط خارجی ایران با مصر بعد از انقلاب مصر وارد مرحله نوینی شد و ایران از انقلابیون حمایت کرد. حشمت‌الله فلاحی پیشه، رئیس کمیته سیاست خارجی کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی با اشاره به چشم‌انداز روشن روابط دو کشور در گفت‌وگو با «جام‌جم» می‌گوید: «باید تاکید کرد، عمده موانعی که در جهت ارتباط دو کشور مصر و ایران بوده، برطرف شده است و اکنون بسیاری از گروه‌های انقلابی که انقلاب مصر را شکل دادند، داعیه اهدافی را دارند که جمهوری اسلامی ایران در سیاست‌های خود به دنبال آنها بوده است. اصولاً ایران و مصر با در پیش گرفتن راهبردهای نزدیک یا مشترک منطقه‌ای می‌توانند منافع ملت‌های خود و ملت‌های اسلامی را در منطقه تامین کنند. به هر حال موارد اختلافی میان ۲ کشور که درباره پرچم و نامگذاری یک خیابان به نام خالد اسلامبولی بوده، تا حدی برطرف شده و ما می‌بینیم که مادر خالد اسلامبولی در میدان التحریر مصر حضور یافته و حتی با استقبال مردم نیز مواجه شده و این به آن معناست که موانع به صورت جدی در حال کمرنگ شدن هستند. اما چیزی که باعث تداوم قطع ارتباط ایران و مصر شده، سیاست‌های متأثر از رابطه‌هایی بوده که آمریکایی‌ها ایجاد کردند و نگذاشتند این روابط شکل گیرد» (<http://www.jamejamonline.ir> چهارشنبه ۱۷ فروردین ۱۳۹۰).

نکته‌ای که مد نظر است این است که سفر رییس جمهور معزول مصر (مرسی) بعد از حدود ۳۲ سال حاوی نکاتی است که حائز اهمیت است. اولین نکته شاید این باشد که بدبینی نسبی بین ایران و مصر تا حدودی فروکش نموده و امر مسلم اینکه بعد از فروپاشی نظام پادشاهی در مصر اولین رییس جمهور مصر در کنفرانس عدم تعهد در تهران نشانه تغییر نگاهی است که مصر به ایران پیدا کرده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ناسیونالیسم در کشور لیبی قوی است و ایران باید این نکته را در نظر داشته باشد و بیشتر هم‌سویی با سیاست‌هایی در لیبی را در نظر بگیرد که بیشتر جنبه ملی داشته باشد تا صرفاً حزبی و گروهی.

یکی از فرصت‌هایی که موثر است کنفرانس بیداری اسلامی است که می‌تواند روابط ایران با مصر، تونس و لیبی را بهبود بخشد و هم می‌تواند فرصتی برای دولت‌ها باشد و هم فرصتی برای هم‌فکری میان گروه‌ها حزبی، عقیدتی.

در بیانیه پایانی این کنفرانس آمده است: با تصمیم مجمع جهانی بیداری اسلامی، نخستین اجلاس علما و بیداری اسلامی با شعار «پیش به سوی نوسازی تمدن اسلامی» در روزهای ۱۰ و ۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۲ هجری شمسی با حضور بیش از ۷۰۰ نفر از علما و اندیشمندان فعال در عرصه بیداری اسلامی از سراسر جهان در تهران برگزار شد و طی آن آخرین تحولات جهان اسلام، فرصت‌ها و چالش‌ها و چشم‌انداز جنبش بیداری اسلامی و نیز نقش و رسالت علمای امت مورد بررسی و تبادل نظر قرار گرفت. در این اجلاس کمیسیون‌های شش‌گانه تخصصی به شرح زیر تشکیل شد:

- کمیسیون شماره ۱: بنیان‌های نظری بیداری اسلامی
- کمیسیون شماره ۲: نقش علما در بیداری اسلامی
- کمیسیون شماره ۳: علما، فرصت‌ها و چالش‌ها در جهان اسلام
- کمیسیون شماره ۴: نظام حکومتی مطلوب در اسلام
- کمیسیون شماره ۵: آینده جهان و جایگاه امت اسلامی در آن
- کمیسیون شماره ۶: رسول اکرم ﷺ محور امت اسلام

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۶. بدون تردید وحدت رمز پیروزی و مایه رشد و تعالی و تفرقه مهم‌ترین عامل شکست حرکت امت اسلامی است.

۷. تکفیر، تفسیق و وارد ساختن اتهام شرک و بدعت به مسلمانان دیگر و اهانت به مقدسات آنان موجب سوء استفاده دشمنان اسلام و افزایش دشمنی و اختلاف میان برادران دینی می‌شود.

۸. شرکت‌کنندگان در کنفرانس مسئله فلسطین را مهم‌ترین دغدغه و موضوع محوری جهان اسلام می‌دانند.

۹. مسلمانان سراسر جهان و به ویژه علمای امت، باید در برابر توطئه‌هایی که با هدف تضعیف جبهه مقاومت اسلامی در برابر رژیم صهیونیستی و نظام استکباری حامی آن صورت می‌گیرد، هوشیاری لازم را به خرج داده و اجازه ندهند که جبهه مقاومت به عنوان خط مقدم مبارزه علیه اشغال‌گری، دست‌خوش تفرقه و تخطئه قرار گیرد.

۱۰. شرکت‌کنندگان در کنفرانس تنها راه‌حل سوریه را گفتگو و مذاکره می‌دانند.

۱۱. شرکت‌کنندگان اقدامات تروریستی را محکوم کردند.

۱۲. توطئه‌ها و فعالیت‌های نظام سلطه و استکبار برای به انحراف کشاندن روند بیداری اسلامی و به بن‌بست کشاندن آن با بهره‌گیری از قدرت نرم و سخت، امری است که باید با دقت‌نظر مورد توجه تمامی مسلمانان قرار گیرد.

۱۳. استکبار جهانی و صهیونیسم بین‌الملل با سیاست‌های سازمان یافته و برنامه‌های نوین عملیاتی از قبیل تولید فیلم، اهانت به ساحت مقدس قرآن کریم و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و همچنین ممانعت از حجاب و ساخت مساجد و اماکن اسلامی خط تقابل و رویارویی با امت اسلامی را در دستور کار خود قرار داده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

افراط‌گرایی و فرصت‌هایی مانند همبستگی بین مسلمین از طریق کتاب و سنت پیامبر که بیشتر باید تاکید بر قرآن کریم و نقش پیامبر داشته باشند. کمیسیون چهارم حکومت مطلوب بدون افراط و تفریط می‌باشد که باید توجه وافر به آن داشت نه حکومت سکولاری مانند ترکیه و نه حکومت افراطی مانند عربستان.

۳. دولت‌سازی

با سقوط دولت‌های استبدادی در کشورهای عربی مهم‌ترین مسئله شکل‌گیری دولت‌های جدید است که برای ایران اسلامی فرصت محسوب می‌شود تا دولت‌های جدید در کشورهای تونس، مصر لیبی نه تنها مخالف ایران نباشند بلکه دوست ایران در منطقه باشند. بنابراین اگر دولت جدید مردمی، مستقل و اسلامی باشد وجه اشتراک زیادی با ایران و اهداف سیاست خارجی ایران در منطقه خواهد داشت و ایران باید تلاش کند تا دولت‌های جدید از ویژگی‌های فوق برخوردار شوند. دولت‌سازی یکی از شاخص‌های فرصت‌ها است.

تونس

دولت تونس اکنون نیاز به دولت‌سازی دارد.

«کشور تونس دولتی است آزاد، مستقل با داشتن حق حاکمیت ملی که دین آن اسلام و

زبان آن عربی و سیستم حکومتی جمهوری می‌باشد.» (تقی پور، ۱۳۸۸، ص ۱۰۸)

نکاتی را که می‌توان از همین اصل اول در قانون اساسی تونس بررسی نمود به شرح زیر

می‌باشد:

کشور تونس جزء مستعمره فرانسه بوده است. اولین نکته که می‌توان از شروع این اصل

استنباط کرد روحیه ضد استعماری و عدالت‌خواهانه مردم تونس است که قبلاً مستعمره فرانسه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

که در زیر به صورت اختصار، آنها را بررسی می‌نماییم. در روند دولت سازی باید به گروه‌های اقلیت نیز توجه کرد و فقط اکثریت را در نظر نگرفت.

نهضت‌ها، گروه‌ها، و احزاب اسلامی در تونس در روند دولت سازی

۱. جنبش اسلامی تونس

متشکل از نیروهای گوناگون بود که در افکار و ایده‌ها و روش ایجاد تغییر با هم اختلاف نظر داشتند و ظاهراً این نیروها از لحاظ کمی و کیفی نیز در انجام وظیفه متفاوت بودند. جنبش نهضت کنونی برجسته‌ترین این نیروها در تمام سطوح و وارث شرعی جنبش اتجاه اسلامی است که به علت مواجه شدن با مشکلات و مسائلی، گروهی از آن جدا شدند و تشکیلات خاصی را به وجود آوردند (تقی پور، ۱۳۸۸، ص ۲۴۱).

جنبش نهضت شاهد دو بحران مهم سیاسی بود که بحران اول منجر به استعفای گروهی از چپ‌گرایان اسلامی و بحران دوم باعث لغو عضویت شیخ عبدالفتاح مورو و گروهش شد. شیخ مور سعی کرد حزب ملت را به وجود آورد اما دولت (وقت) با تقاضایش مخالفت کرد.

جناح چپ اسلامی که در دوم سپتامبر ۱۹۸۵ به وجود انجمنی فرهنگی به رهبری صلاح‌الدین الجورش بود. این جناح به تلاش و مشارکت در امور سیاسی و فکری، بر اساس کثرت‌گرایی و دموکراسی بدون سرکوب، ظلم و استبداد گروه‌ها معتقد است. این جریان تلاش می‌کند که در سطح فکری، عملی، حاکمیت و سیاست خود را به جریان چپ مارکسیسم نزدیک کند و در مقابل آشکارا و به شدت با جنبش نهضت مخالف است (همان، ص ۲۴۱ - ۲۴۲).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۳. حزب الخزیر

این حزب هسته تابع یک تشکیلات مرکزی جهانی بود که تمام تمرکز خود را بر تفکر نهاده و به مسئله آموزش و تربیت اهمیتی نمی‌داد. هم‌چنین حزب در اسناد خود، یعنی کتاب الدوسیه و الدستور اسلامی به مسئله آزادی به عنوان مفهوم و مشکلی سیاسی که منشأ مشکلات اصلی در زمینه حکومت، اجتماع و اقتصاد است، توجهی نمی‌کند. آنچه در اساسنامه حزب آمده است مأموریت حزب فقط نشر افکار است. بنابراین؛ حزب خود را موظف به تبلیغ برای نماز، روزه و غیره نمی‌داند زیرا این کارها چنان که در الدوسیه آمده است وظیفه دولت اسلامی است که هنوز برپا نشده است. حزب علاوه بر این انواع گروه‌ها مبلغ اسلامی را خطر بزرگی برای اسلام و مسلمانان می‌داند.

النبهانی بنیان‌گذار حزب معتقد است جنبش‌هایی که از نظر تاریخی پیش از این حزب به وجود محکوم به شکست‌اند؛ زیرا فقط بر عامل تحریک تکیه کرده‌اند (همان، ص ۲۴۷-۲۴۹).

۴. جبهه نجات اسلامی

رهبر آن، محمدعلی حراثی است. این جبهه چهار هدف اساسی دارد:

الف. عقیده: مبتنی به دور از شرک مؤمنان و تأکید بر توحید بر پایه کتاب و سنت.
ب. برتری جویی: رویگردانی از مشرکان و مبارزه با جاهلیت به منظور تحقق حاکمیت خداوند متعال که برای رسیدن به آن باید تحت حکومت اسلامی ایجاد و بعد خلافت اسلامی برپا کرد.

ج. ترقی جویی: عبور از حیطة ضعف و سستی در تفکر، اجتماع، اقتصاد و سیاست برای رسیدن مسلمانان به غرور و قدرت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

حمایت نکند بلکه به این معنی است که در سیاست خارجی خود بیشتر اهداف کلی و ملی تونس را در نظر داشته باشد تا اهداف اسلام بهتر در منطقه صورت گیرد. برخلاف مصر که احزاب و گروه‌های خاصی ممکن است قدرت را به دست گیرند مانند اخوان، تونس بیشتر اهداف ملی را در نظر دارد و جمهوری اسلامی می‌تواند در رابطه با تونس به گونه‌ای عمل نماید که بیشتر کارهایی را در سطح عمرانی و زیر ساختی در تونس وارد شود. یعنی به گونه‌ای که اگر می‌خواهد موثر واقع شود و نفوذش افزایش یابد باید بیشتر بر روی گزینه‌هایی مانند دولت‌سازی و در بحث اقتصادی کارهای عمرانی را پیگیر شود.

مصر

آنچه در فرایند دولت‌سازی مهم به نظر می‌رسد وجود گروه‌ها و احزاب و ایدئولوژی‌ها مختلف می‌باشد که در زمینه دولت‌سازی هر گروه یا حزبی به دنبال سهم‌خواهی بیشتر است. در حال حاضر تشکیل احزاب در مصر سومین تجربه در دوران حکومت جدید مصر محسوب می‌شود. اولین مرحله تشکیل احزاب در فاصله زمان ۱۹۲۲ تا ۱۹۵۳ صورت گرفت. با توجه به تسلط استعمار انگلیس بر اوضاع سیاسی مصر در آن دوره و نقشی که این امر در ظهور احزاب داشت به طور کلی تفکر حزبی در مصر زیر سؤال رفته بود. مردم و کسانی که قدرت را پس از ۱۹۵۲ به دست گرفتند نسبت به تفکر حزبی مشکوک بودند (وزارت خارجه؛ ۱۳۷۳، ص ۳).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲. حزب ناصری

حزب ناصری گروهی از ناصری‌ها نامیده می‌شوند به عنوان یک نیروی سیاسی محدود از طریق تشکیل سازمان جوانان سوسیالیست در ۱۹۶۵ در خلال حکومت جمال عبدالناصر در صحنه ظاهر شدند (همان، ص ۷۷).

رابطه ناصری‌ها با جنبش اسلامی

به رغم خصومت میان ناصری‌ها و جنبش اسلامی و به ویژه اخوان المسلمین برخی از مسئولان ناصری در ۱۹۸۷ درخواست گفتگو با جناح اسلامی را نمودند و گفتند ناصریسم یک طرح فرهنگی است که اسلام یکی از پایه‌های اساسی آن را تشکیل می‌دهد (همان، ص ۸۷).

۳. حزب الامه

حزب الامه اولین حزب رسمی در مصر که مجوز آن از سوی دولت صادر شد. احمد الصباحی رئیس حزب یکی از قاریان برجسته می‌باشد. وی طالع‌بین بوده و دارای تألیفات زیادی در این زمینه می‌باشد. صباحی حیات سیاسی خود را در میان کمونیست‌ها آغاز کرد. و سپس به حزب مصر الفتاه پیوست که بعداً به حزب سوسیالیست تغییر نام داد.

هدف اساسی حزب تشکیل دولت اسلامی با استناد به ماده هشتم قانون اساسی می‌باشد که در آن آمده است.

دین اسلام، دین رسمی کشور است و قانون اسلام منبع اصلی قانون‌گذاری است هدف حزب تشکیل حکومت بزرگ اسلامی است (همان، ص ۱۰۱-۱۰۲).

رئیس حزب در خلال جنگ تحمیلی علیه ایران پیشنهاد کرد مسلمانان به جبهه‌های جنگ بشتابند و قرآن‌ها را میان سپاه دو کشور بالا ببرند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

در روند دولت‌سازی باید دو عامل داخلی و خارجی را در نظر گرفت. ابتدا به عامل داخلی می‌پردازیم:

همان طور که قبلاً به بررسی مطالعه‌های موردی کشورهای تونس و مصر پرداختیم باید در نظر گرفت که این کشورها دارای ادیان الهی مختلف، زبان‌های متفاوت، شیوه‌های فکری متفاوت (به خصوص در تونس که تعامل بیشتری با اروپا داشته از نظر جغرافیایی) قومیت‌های مختلف، احزاب متفاوت و گروه‌های مختلف و گاه متفاوت هستند که باید در نظر گرفت که دولت‌سازی فرایندی است که نمی‌توان این اختلافات مختلف را نادیده گرفت.

همچنین عوامل خارجی در روند دولت‌سازی را می‌توان چنین در نظر گرفت: ۱. دخالت دولت‌های دیگر؛ ۲. نقش سازمان‌های بین‌المللی همچون سازمان ملل و غیره؛ ۳. نقش سازمان‌های منطقه‌ای، مانند کنفرانس اسلامی؛ ۴. نقش قراردادهای دوجانبه بین کشورها؛ ۵. نقش احزاب بین کشورها مانند اخوان، بعث و غیره؛ ۶. نقش گروه‌های متعهد در داخل و خارج مانند القاعده و غیره؛ ۷. نقش افراد و گروه‌های فشار در خارج از این کشورها و خارج از این کشورها.

همه عواملی که در بالا اشاره شد می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای در این کشورها (که انقلاب و تحولاتی ایجاد شده) داشته باشند.

طبق تعریف کیت جیگز برای دولت‌سازی چندین مورد را باید در نظر گرفت اولین نکته‌ای که در این تعریف به ذهن می‌رسد سودمندی اقتصادی می‌باشد.

سودمندی اقتصادی را به تعبیری می‌توان چنین در نظر گرفت که اقتصاد داخلی و همچنین اقتصاد خارجی (روابط اقتصادی) نقش مهمی دارا می‌باشند. نباید نادیده گرفت که یکی از دلایل تحولات این کشورها بُعد اقتصادی آن در این انقلاب‌ها است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مجریه مسئول پارلمان نباشد نظام حکومت ریاستی خواهد بود. در نظام ریاستی قوه مجریه از پارلمان برنیامده است یا پارلمان نمی‌تواند آن را عزل کند. به دیگر سخن حکومت پارلمانی یا کابینه‌ای مبتنی بر ائتلاف و همکاری قوای مجریه و مقننه است و حکومت ریاستی بر جدایی کامل این قوا قرار دارد. بریتانیا نمونه کلاسیک حکومت پارلمانی و آمریکا نمونه حکومت ریاستی‌اند (عالم، ۱۳۸۲، ص ۳۲۱). آنچه می‌توان در نظر گرفت اینکه این کشورها می‌توانند نظامی اسلامی مانند ایران داشته باشند و این مقوله شامل انتخابات نیز می‌باشد که نباید اقلیت را نادیده گرفت.

ب. دومین موضوعی که در نیازهای سیاسی مورد بررسی قرار می‌گیرد مشارکت مردمی است.

مشارکت مردمی در واقع نحوه شرکت جستن افراد جامعه (شهروندان) در رابطه با تصمیم‌هایی که حکومت برای شهروندان می‌گیرد مرتبط است. آنچه در مشارکت مردم مهم است حضور مردم برای سرنوشت خود و کانال‌هایی ارتباطی که شهروندان با حکومت‌گران برقرار می‌نمایند.

در مشارکت مردم چندین مقوله حائز اهمیت می‌باشد از جمله آزادی افراد احزاب، گروه‌ها، قوانین احزاب، فرهنگ مشارکت و قوانین مشارکت.

ج. مهم‌ترین موضوع که در مشارکت مردم قابل ذکر است آزادی و انتخاب آزادانه مردم در نحوه مشارکت‌جویی می‌باشد که این مشارکت باید در قانون مشخص شود. احزاب می‌توانند در این امر موثر واقع شوند. احزاب کانال‌هایی هستند برای آزادی عقاید و آزادی بیان و... و همچنین احزاب ورودی و خروجی‌هایی هستند برای انتقال خواسته‌های افراد آن حزب و خواسته‌های احزاب دیگر برای قوانینی که قانون اساسی آن را تعیین می‌کنند. در کشورهایی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نهادهای سیاسی

در بررسی نهادهای سیاسی دو گونه نهاد به ذهن متبادر می‌شود: نهادهای سیاسی دولتی و نهادهای سیاسی غیر دولتی.

منظور از نهادهای سیاسی دولتی نهادهایی است که دولت و یا حکومت آن‌ها را ایجاد می‌کند و منظور از نهادهای سیاسی غیر دولتی مراد نهادهایی است که دولت در ایجاد آن‌ها فعالیتی ندارد و بیشتر این نهادها به صورت خودجوش در میان مردم به وجود می‌آیند.

مسئله مهمی که در بحث دولت‌سازی در حوزه عملی مطرح می‌باشد و خیلی جدی است مسئله ملت‌سازی است با توجه به این که در مسئله ملت‌سازی هویت مطرح می‌شود. با توجه به این که امروزه هویت‌ها دیگر مانند گذشته صرفاً در بحث‌های کلان مانند زبان، رنگ و... نیست و هویت‌های امروزه بیشتر در همه عرصه‌های زندگی اعم از سیاسی، فرهنگی، زبانی، اقتصادی، فکری، گروهی... جای می‌گیرد، مسئله مهمی که می‌تواند مؤثر باشد بحث هویت جمعی است.

تقریباً بیشتر کشورهای آفریقا از نظر روند دولت ملت‌سازی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند و برخی از نمونه‌ها همچون سودان، سومالی، ارتیره و... بسیار تهدیدزا جلوه نموده‌اند. کمیسیون جنوب در گزارش خود که در ژانویه ۱۹۸۵ منتشر کرد وضعیت دولت ملت‌سازی در آفریقا تحت حکومت نظامی اداره می‌شوند. ۹۰ کودتا از سال ۱۹۶۰ تا آن زمان به وقوع پیوسته، واردات اسلحه از فاصله ۱۹۷۶ تا ۱۹۸۰ بالغ بر ۵۵/۵ میلیارد دلار می‌شود (۲۶/۵ میلیارد بقیه در جهان سوم) و بیش از ۳/۵ میلیون نفر در شورش‌ها، جنگ‌های داخلی و نزاع‌ها کشته شده‌اند (زرگر، ۱۳۸۸، ص ۱۰۷).

در دولت-ملت‌سازی چند نکته حائز اهمیت است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

این قسمت ما ابتدا به فروپاشی نظم سنتی منطقه‌ای می‌پردازیم و سپس به شکل‌گیری نظم جدید می‌پردازیم.

الف. فروپاشی نظم سنتی منطقه‌ای

۱. جنگ سرد و پیروزی آمریکا در جنگ سرد و پیروزی آمریکا با فروپاشی شوروی

ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی در طی جنگ جهانی دوم با یکدیگر هم پیمان بودند، اما بعد از جنگ راهشان از هم جدا شد. در سال ۱۹۴۹ ایالات متحده پیمان ناتو را برای جلوگیری از گسترش کمونیسم شوروی تشکیل داد. دو ابرقدرت علاوه بر جنگ‌های واقعی در کره، ویتنام و افغانستان، با یکدیگر جنگ سرد تبلیغاتی، جاسوسی و تهدیدات نظامی نیز داشتند. وجود عامل بازدارنده سلاح‌های هسته‌ای از درگیری نظامی مستقیم، پیشگیری می‌کرد (سایت daneshnameh.roshd.ir، جنگ سرد، ص ۱).

۲. ظهور انقلاب اسلامی و ناتوانی آمریکا و قدرت‌های بین‌المللی در مهار نمودن انقلاب

انقلاب ایران از همان آغاز نهضت با واکنش‌های گوناگون بین‌المللی مواجه گردید. گری سیک مشاور وقت کاخ سفید در امور ایران در کتاب "زمانی که هر چیز فرو می‌پاشد" می‌نویسد: (از هنگام سقوط شهر سایگون هیچ واقعه‌ای به اندازه انقلاب ایران، آمریکا را تحت تاثیر قرار نداده است.) ویلیام کوانت عضو شورای امنیت آمریکا در زمان کارتر می‌گوید: (انقلاب ایران واشنگتن را به وحشت انداخت. از این که موج انقلاب سراسر خلیج فارس را در برگیرد تصمیم گرفتیم یک ساختار امنیتی در داخل و اطراف شبه جزیره عربستان به وجود آوریم تا مطمئن شویم انقلاب ایران به خارج سرایت نخواهد کرد) (وقوفی، ۱۳۹۲، ص ۱).

با انقلاب‌های جدید منطقه‌ای فضای سیاسی منطقه‌ای وارد مرحله نوینی شد و به نظر می‌رسد ساختار جدید در حال شکل‌گیری است. ظهور قدرت‌های جدیدی در منطقه از جمله

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

و نفوذ امریکا و متحدانش کم می‌شود. سوم اینکه کشوری مانند عربستان و ترکیه خواهان بلوک‌بندی با غرب به رهبری امریکا می‌باشند.

روابط ایران و حزب الله

کشور لبنان به عنوان کوچک‌ترین سرزمین خاورمیانه پس از بحرین، پرجمعیت‌ترین کشور نسبت به وسعت خاکی خود در خاورمیانه است که در نوامبر ۱۹۴۳ میلادی استقلالش به رسمیت شناخته شده. کشور لبنان در وضعیت مناسبی برای ارتباطات اقتصادی، تجاری و فرهنگی بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا قرار داشته و تلاقی مسیحیت با اسلام و دروازه اتصال جهان عرب به اروپا است. در کشور لبنان ۱۸ طایفه مذهبی وجود داشته و بر مبنای اصل ۹۵ قانون اساسی لبنان، پست‌های حکومتی براساس وابستگی‌های طایفه‌ای و مذهبی تقسیم شده و مطابق آن رییس جمهور از میان مارونی‌ها، نخست وزیر از میان سنی‌ها، رییس مجلس از میان شیعیان، نائب رییس اول مجلس از میان ارتدکس‌ها و تعدادی از وزرای کابینه نیز از میان فرقه‌ها و سایر فرقه‌ها باید برگزیده شود (طاهری، ۱۳۸۹، ص ۷۶-۷۷).

روابط ایران و سوریه

سوریه نیز مانند لبنان دارای فرقه‌ها و گروه‌های متفاوت و گوناگونی می‌باشد. یکی از این فرقه‌ها علویه است. علویه که در گذشته نصیریّه نیز خوانده می‌شد از جمله فرقه‌های انشعاب یافته از مذهب شیعی با گرایش‌های غالبانه است که پیروان آن امروز در منطقه خاورمیانه به طور پراکنده ساکن هستند. سوریه از کشورهایی است که دارای جمعیت قابل توجهی از علویان است (کاظمی، ۱۳۸۰، ص ۱۰۳). یکی از هم‌گرایی‌های بین ایران و سوریه که تاثیر مهمی نیز در خاورمیانه دارد وجود رژیم صهیونیستی در منطقه است و همچنین روابط سیاسی، امنیتی، اقتصاد و مذهبی می‌باشد که خود گواه این موضوع است که در مبحث امنیتی و ایدئولوژیکی حائز اهمیت می‌باشد. همکاری سوریه در دفاع از ایران توسط سوریه می‌تواند به سه مورد مهم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

این کشورها می‌توانند از تجربه جمهوری اسلامی ایران استفاده نمایند و ایران باید این راه‌ها را هموار کند. البته این امر بستگی به عواملی چند از جمله چگونگی وارد عمل شدن ایران در این کشورها و نحوه واکنش ایران به این انقلاب‌ها دارد. از سویی ایران باید تغییراتی که در منطقه ایجاد شده است را بخوبی درک کند و برای وضعیت مطلوب بکوشد. یکی از این راه‌ها از طریق رسمی و یکی دیگر از طریق غیر رسمی است. روابط رسمی مانند روابط دوسویه و چند سویه از طریق سازمان‌هایی از جمله سازمان کنفرانس اسلامی است و راه‌های غیر رسمی حمایت از گروه‌های دارای نفوذ همسو با سیاست ایران در منطقه و عرصه بین‌الملل می‌باشد. روابط دو سویه در موارد مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، علمی و... باید انجام گیرد و در روابط چند سویه بیشتر باید تمرکز بر روی اهداف کلی و مصالح عمومی کشورهای منطقه انجام گیرد و بیشتر حالتی تعاملی داشته باشد به گونه‌ای که منافع‌های کلی در نظر باشد. به فرض مثال خطر صهیونیسم در منطقه.

در پایان باید در نظر داشت که کشوری مانند روسیه از قدرت آن در شورای امنیت استفاده کرد و در خیلی از مسائل دیگر از این کشور چشم امید نداشت. البته شاید بتوان بلوک جدیدی در منطقه ایجاد نمود که بیشتر ضد اسرائیلی باشد و روسیه را نیز به این سیاست تشویق کرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سایت‌ها

۱۴. محمد، خادمی، جستجوی دموکراسی خواهی در مصر از ناصر تا مبارک وعده و چالش‌ها، ۶ آذر ۱۳۹۱، <http://www.irdiplomacy.ir>
۱۵. چهارشنبه ۲ آذر ۱۳۹۰، ثبات سیاسی در تونس به «النهضة» بستگی دارد، امیر زیاد زاده.
۱۶. <http://www.presstv.ir> سه شنبه ۵ اردیبهشت ۱۳۹۱، ایران و تونس در صدد گسترش روابط.
۱۷. www.icro.ir سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی/ارایزن فرهنگی جمهوری اسلامی/۱۹ بهمن سال ۱۳۹۲، علمای جهان اسلام مانع از رشد افراطی گری مذهبی شوند.
۱۸. سخنرانی «لاریجانی» از آمریکا عذر خواهی نکردیم، ۲۲ بهمن ۱۳۹۲، [farsnews.com](http://www.farsnews.com)
۱۹. تاریخچه روابط ایران و مصر <http://www.asriran.com> سایت تحلیلی عصر ایران ۲۵ اردیبهشت ۱۳۸۶
۲۰. سایت شخصیت نگار، زندگینامه راشد الغنوشی، [shakhsiatnegar.com](http://www.shakhsiatnegar.com)
۲۱. دانشنامه الکترونیکی رشد/جنگ سرد <http://www.daneshnameh.roshd.ir>
۲۲. نگاهی به دخالت دولتهای غربی در امور داخلی ایران و سایر کشورها، امید وقوفی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، <http://www.irdc.ir> ۱ بهمن ۱۳۹۲
۲۳. <http://fa.bidarieslami.com> چهارشنبه ۲۵ اردیبهشت ۱۳۹۲
۲۴. <http://www.jamejamonline.ir> چهارشنبه ۱۷ فروردین ۱۳۹۰
۲۵. <http://www.afiran.ir/modules/publisher/item.php?itemid=614>
۲۶. <http://fa.wikipedia.org> روابط ایران و لیبی.

پښتونستان ښار
پښتونستان ښار
پښتونستان ښار